

FIGYELŐ

ARANY JÁNOS FIATALKORA *Voinovich életrajzi művének első kötete*

AZ ELMÚLT ÉV tavaszán szinte észrevétlenül jelent meg Voinovich Géza régen várt Arany-életrajzának első kötete; néhány hírlap vett róla tudomást. A tizenöt soros előhang szófukarsága még titokzatosabbá tette a könyvben s a könyv körül lebegő csendet. A címlapon mindössze egy, ornamentumnak is nézhető csillag jelzi, hogy a könyvnek folytatása is — lehet; az előhangban semmi. Csendes könyv egy halk élet kezdetéről, mely maga is szinte keresi a csendet.¹

Arany első tudományos életrajza s egy jeles irodalomtörténítő új, nagy munkája egyként többet, jobbat érdemeltek ennél a tompa csendnél, mely voltaképpen teljes közömbösséget jelent irodalmi múltunk legszebb, máig is erőteljes hagyományaival szemben. Két éve múlt, hogy e Szemlében szóvá tettük egy, az olaszországi Lettura di Dante-k mintájára megszervezendő Arany-kultusz szükségét;² azt írtuk akkor, hogy a magyar társadalom „egész múltunkkal együtt Aranynak is hátat fordított”. Hogy Voinovich műve figyelmet nem keltett, az további fájdalmas bizonyítéka annak, hogy a nemzet elidegenedett irodalmától, de — ami ennél is fájdalmasabb — azt is tanúsítja, hogy a feltűnést kerülő, elmélyedő, tudós szorgalom magyar napjainkban csekély elismerésre talál. Az a kicsiny, de elég magasrendű szellemi lét, melyet a trianoni magyarság magának még megenged, izolálódott a nemzet élete sodrából, — ma sokkal inkább, mint száz évvel ezelőtt, éppen Arany indulása korában, mikor a csekély számú értelmiségi osztályban lelkes irodalomszeretet lángolt — holott a ma élő nemzedékek megett egy tehetségekben és eredményekben gazdag tizenkilencedik század nevelő hatása áll s a nemzet szellemi létét napjainkban már hivatalok és intézmények szövevényes és nagygényű apparátusa védi.

Ám éppen Arany életének Voinovich által most megrajzolt első három évtizede (1817—1849) igazolja, hogy az intellektuális és művészi értékek kitermelésének* nincsenek dogmatikus módszerei, az általában nem is szervezeti probléma, s hogy a szellemi gazdagság buja tenyészetben tör elő a legsivárabb parlagból is. Arany ifjúkora nagyszalontai, debreceni, kisújszállási milieujének vigasztalansága szinte megindító, és Voinovich gondosan óvakodik a szürke kép szürke hatását a fantázia színeivel élnékíteni. A költő fiatalkorát a biografus olyként látja, mint Paál László látott egy korábbi tájat, s a „manier“-hez annyira ragaszkodik, hogy az előadás még ott sem kap szárnyra, ahol pedig Arany csendes, de oly mély temperamentumának feszítőerejét éreznünk kellene. Ercsey Juliánához való szerelmének, a házasélet boldogságának s az első irodalmi alkotásoknak és sikereknek rajza éppoly főtt és halk, amilyen Arany hányattatásának és csalódásainak ismertetése a forradalom s a szabadságharc idején. Ebben a költő-

¹ Arany János életrajza 1817—1849. Irtta Voinovich Géza. (*) Bpest, M. T. Akadémia, 1929. 253 l. 4 kép.

² Magyar Szemle I. (1927) 4. sz.

lélekben minden tapasztalat belül, mélyen belül ver gyökeret; az élmény majd valahol nagykésőn és váratlanul fog kicsírázni, egy-egy ballada-versorban, vagy valamely eposzi alakjának egy mozdulatában.

Az Elveszett Alkotmány, a Toldi, a Murány Ostroma s a forradalmi népi-csapatok kisebb versek periódusa ez: a költői oeuvre kibontakozását szelvére tárgyi alapon ismerteti Voinovich. A Toldi-monda elemeinek vándorútja éppoly részletesen foglalkoztatja, mint a Murány Ostromának lélektani alapeszméje. Az egész, cikkekben elszórt, igen elágazó irodalom feldolgozást nyert; az életrajz margó-jegyzetei egész repertóriumát adják az utolsó két-három évtized Arany-filológiájának. Legértékesebb adatai természetesen a kiadatlan levelezésből erednek, bár Voinovich forrásai különösen gazdagok, hiszen rendelkezésére áll a család szóhagyománya, Arany László jegyzetei, a költő könyvtára. E dús anyag szerfelett gondos és aprólékos feldolgozása hosszú esztendő munkáját árulja el; semmi ehhez fogható Arannyal eddig nem történt.

Az életrajzíró hűvös, nagyon is hűvös távolságban marad hőstől; elismeréssel szinte szemérmesen fukar, az emfázist kerüli, — retorikamentes könyv ez. Mérséklet, nyugalom, tartózkodás jellemzi, — ezeknek az eredményeknek talán csekély árnyékával is. A költő részletmunkáját látjuk, — az alkotó géniuszához közel még alig férközünk. De nem kétséges, hogy ami ebben az első kötetben hiányzik, a következők bőségesen pótolni fogják. Hiszen ma Voinovichnak csak módszerét és biografikus modorát ismerjük; műve tervét még homály fedi. Jobban felkészült és gondosabb vezetőt képzelni is nehéz. Voinovich nemcsak a szűkebb tárgynak ura: esztétikus, irodalomtörténetíró, szépirodalmi egy személyben, a világirodalomnak s a hazai szellemi fejlődésnek egyként kitűnő ismerője. Ilyen szerzőtől méltán a legjobbat várhatjuk s csak azt kell remélnünk, hogy a következő kötetek hamarosan követni fogják az elsőt.

A könyv kiadójától, a Magyar Tudományos Akadémiától egy nálunk annyira ritka, a maga tárgyában egyedül álló mű — legnagyobb főtítkárának életrajza! — több szeretetet és áldozatkészséget remélhetett volna. A Könyvkiadó Vállalat kötetei valamikor külső kiállításukban is mintaszerűek voltak. Ezúttal főként a papirossal fukarkodtak. A tizenhat éves kötet vékonyka füzetté zsugorodik, a papiros fás és szürke. A lapfejek helyén a szöveget tartalmilag kísérő „élőfejek” jól eligazították volna a kereső olvasót s ha a kimerítő név- és tárgymutató bizonyára az utolsó kötet végére kerül is, ezt a magában zárt egésznek képzelni kellett volna szerelni a gyakorlati használhatóság ez elemi eszközeivel. Az ilyen apró szépség hibákért bőségesen kárpótol a mű maga, mely a mi kicsiny világunkban, de korántsem csak annak mértékével mérve: cselekedet.

BALOGH JÓZSEF

A TÉR SZEREPE A NAGYVÁROSOK ÉPÍTÉSZETÉBEN

A NAGYVÁROSOK PROBLÉMÁI címmel az Országos Széchenyi-Szövetség előadásorozatát rendez. Az előadásokat Rakovszky Iván, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke nyitotta meg február 27-én „A tér szerepe a nagyvárosok építészetében” című felolvasásával, melyet talán érdemes itt megemlítenünk a Magyar Szemle olvasói előtt, mivel fejtegetéseit ugyanolyan törekvések jellemzik, mint folyóiratunk eddigi építészeti cikkeit: szebb, modernebb és egészségesebb Budapestet alkotni a magyarság számára.

Aki jól disztíngvál, jól tanít — ezt a latin eredetű közmondást Rakovszky szava a városrendezésben úgy alkalmazza, hogy csak aki jól disztíngvál, az rendezhet helyesen várost. Rámutatott a terek disztíngválásának a fontosságára, és azoknak legfőbb alapelveire. A Stübben-iskolának klasszikussá lett termegállapításait Rakovszky az új, mozgalmassá átalakult életformákban kristályosította ki. A városrendezési kontárok az ő előadásában csak a régi megállapítások felsorakoztatását láthatták volna, a laikusoknak azonban újat és érdekeset adott; de még sokkal érdekesebb új irányelveket mutatott azoknak, akik ezekben a kérdésekben komoly, igazán mély tanulmányokat végeztek.

A legnevezetesebb négy térforma, a fórum, piac, forgalmi és sétatér, tipikus példáit vetítette ki gondosan megválasztott képek során. A mindenkori városok szíve a fórum, amit az egyházi, a hivatalos és üzleti élet monumentális épületei vesznek körül. A görög agora legklasszikusabb példáján, az Akropolison s a római fórumon tiszta gondolatú árkádos épületek eredetét mutatta be, amik fedett helyet nyújtanak a váratlan záporosó előtt menekülő, országos gyűlésekre összesereglett népek. Végigsíldott minden vezetes fórumjellegű térén. A primitív néger falu terét sem kerülte el a figyelme, sem Nikita fejedelem cettinjei tölgyfájának körmékét, amely a fórum-terek karikatúraszzerű, de rendkívül jellegzetes alakja. A fórum történelmi változatain s a templomelőtti terek leírása után kibontakoztatta a ma városának fórum-terét, céljait és kívánalmait.

„Budapesten a népgyűléseknek és népünnepélyeknek a Tattersallba kell vonulniok, amelynek területe a lóvásár igényeinek megfelelően van rendezve. A középületek által körülvevő Országház-teret túlságosan beparkosították. A tavaszi napsütést élvező közönség gyülekezőhelyéül szolgáló Vigadó-térre pedig satnya akácfák közé kávézó kioszkot állítottak, ahelyett, hogy kikövezték volna márványkövel, s a gyönyörű Vigadó-épület és a Duna között megalkották volna Budapest egyik legszebb fórumszzerű terét.“ Ezzel rámutatott Budapest vezetes „zöld“ politikájára is. Meg merte bolygatni ezt a kényes kérdést. Kényes a kérdés, mert mi sem könnyebb, mint megvádolni valakit azzal, hogy ki akarja irtani azt a kevés zöldtet, ami Budapesten még megmaradt, ki akar vágatni minden fát, amit nemes érzésű lelkeknek okvetlenül szeretni kell. Ez a romantikus álláspont sok szép terünknek okozta valóban méltatlan sorsra való jutását, mert elnémította eddig nyiltszemű, de megriadt kritikusatkat is.

A piacterek kibontakozásának levezetése során a magyar piacterek általános, hosszú háromszögű formájának származását rajzolta. „A város közepe táján levő piac terjeszkedési szándéka és a piacba befutó út mentén építkezni akarók területfoglalási akarata között, néma és szívós küzdelem ejlődött ki. Bent a templom előtt a közérdek volt erősebb. A város közepén a telekuzsorázó akarat megtört azon a közszükségen, hogy a piacot mentül tágabbá kell tenni. Mentül távolabb jutottunk azonban a központtól, annál erősebben tudott érvényesülni a környező telek tulajdonosainak akarata is. Mindig közelebb és közelebb vonultak a piac közepe felé, a vásár mind gyengébben és gyengébben védekezett, míg végül teljesen megszüntette az ellenállást, és itt a tér normális szélességű, keskeny utcává szűkült.“ A levezetést szemléltetően bizonyították a vidéki magyar városok reptüfölvételei.

A nagyvárosok piactérének elvét és jövő fejlődési irányát vázolta, a nagy csarnokok lassan letűnő korát és az úgyszólván gyermekkorukat élő fedett vásárterek új próbálkozásait. Megjelölte az irányt, amit követni kell e téren, egész addig küzdve, amíg a „csúnya és undorító bódék egy szálíg eltűnnek a város más célra rendelt köztéereiről.“

A forgalmi terek szédületes karrierje, a postakocsi indulásától egész a bostoni autóparkig, egy pár tipikus képen felsorakoztatva, előkészítette azt az des kritikát, amelyet Budapest elhibázott forgalmi tereiről mondott. Az Apponyi-téren mutatta be az esztelen forgalmi térelrendezés jellegzetes példáját, ahol hiába követelődnek a legveszedelmesebb helyre összeszorított várakozó autók, a területet elfoglalják előlük a rossz helyre állított szobrok és a csenevész „benzingözben sínylődő” parkkísérletek. A kritika után kivetítette a helyes megoldás elgondolását is, amikor a térdíszítések helyén a várakozó autók sorfala áll.

Bizarr és szabálytalan formájú forgalmi terek múltját ismertetve, a Kálvin-tér formáját vezette le, a Kecskeméti-kapu előtt különböző irányokból összefutó forgalmi utak találkozásával. A tér szabálytalansága azonban nem jelenti minden esetben a forgalom rendezetlenségét is. Külföldi nagyszerű, példákban, a járdaszigetek kultúrájának eredményeképpen, a forgalmi eszközök torlódása megoldást nyer. A modern forgalmi terek berendezéseit tanulmányozni kell, mert ezek a forgalmat elosztják és okszerűen levezetik. Ma a jó forgalmi tér nem üres, hanem telve van járdaszigetekkel: mondhatni egyetlen nagy járdaterülethez hasonlít, melyet különböző irányokban egymást keresztező és összeszővődő úttek szelnek át. Gondos városrendezőnek az autóvárakozó állomások elhelyezése is kényes és nehéz feladatát jelend. „Most látszik meg, milyen hiba volt a régi belváros apró tereinek megszüntetése, a Városház-tér irlgalmatlan kiirtása, s a Gizella-tér, a régi legnagyobb fiakkerstand beültetése.”

A sétaterék képei között felsorakoztak a londoni square-k, majd az uralkodók kertjei után a nagy metropolisok megdöbentően szép, belső parkjainak képei is. Rá kell eszmélnünk végre, hogy a városfásítást sokkal gondosabban és észszerűbben kell végezni, mint eddig tettük. Nem szabad a zöld területtel a forgalmat sehol akadályozni, de szép középületeinket sem szabad vele eltakarni s mégis meg kell teremteni a városnak azokat a parkjait, ahol a közönség minden zajtól, portól, lármától elvonulva, üdülést talál az árnyékos fák alatt. Még senki sem mulatott rá eddig oly élesen arra, hogy Budapesten ma is erőszakkal sétateret akarnak csinálni a hivatalos élet gócpontjaiból, parkot a piactérből, ligetet a forgalmi terekből és bódérengetet a sétatérből.

A sok kivetített külföldi és budapesti városképpel együttesen tulajdonképpen a főváros röntgen-képét adta, ahol ijedten feketétek a beteg góccok. Ez ellen a betegség dien nincs csodaszer. Csak az öntudatosan egészséges élet, az észszerűen irányított fejlődés gyógyíthat meg, amit minden megbeszélés és objektív dőadás nagy lépésekkel visz a gyógyulás fdé.

A közönség az dőadás után a termekben csoportokra oszolva, hosszan vitatta még a felvetett újszerű s mégis annyira természetes és reálisnak tűnő eszméket, ezzel is bizonyítva, mily érdeklődéssel találkozik az új Budapest kérdése a közönségnél, midőtt még a főváros maga komolyan hozzáfogna e nagy nemzeti probléma megoldásához.

KAFFKA PÉTER

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

— *Parlamenti válságok: Tardieutól Tardieug — A német válság, Hindenburg elnök és a centrupárt szerepe; Schacht lemondása — Az angol munkás kormány nehézségei; a Birodalmi Egység pártja — Gandhi fája —*

A FOLYTON erősödő európai gazdasági krízis felszínén az öreg kontinenst szinte állandóvá váló kormány- és parlamenti válságok nyugtalanítják. Az emberiség nagy megrendülésének utóregzései további megrázkódtatásoknak teszik ki Európa társadalmát. Intézmények rendütek meg alapjaikban és megrendült a beléjük helyezett bizalom is. Viszont eddig csak a bomlasztó erők működtek, melyeket csak nehéz küzdelemmel tudott földrésznünk lakossága legyőzni, anélkül azonban, hogy a teljesítőképességük delelőjén túllévő intézmények és formák helyébe új konstrukciókat és új formákat tudott volna helyezni. Az arányosságon alapuló listaválasztási rendszer darabokra törte a parlamenti kereteket, a kicsiny, sőt morzsa-pártoknak biztosítva előnyt; a pártokadalmak keletkezése pedig a rendszer következményeit életbentartotta ott is, ahol, mint Franciaországban, visszatértek már a kerületi választásokhoz és ahol különben a sokpártra bomlásnak megvannak a lélektani alapjai is. Nagybritanniában a harmadik párt diadalmas útja szintén súlyos belső viszályok magvát rejti magában. Így a német, a francia és az angol politikai élet úgyszólván permanens válság képét mutatja.

A parlamenti válság legkritikusabbá Franciaországban vált, ahol két hét alatt gyors egymásutánban két kormánybukás rendítette meg a kormányzás tartóoszlopait és tette ingadozóvá a köztársaság bel- és külpolitikájának vonalát és kockáztatta akcióinak sikerét. A Tardieu-kormány, mely vezérének képességeinél fogva és a Kamara bizalma szempontjából azt a benyomást tette, mintha a Poincaré-kabinet egyenes és legitim örököse lenne, alig három hónapi, viszonylag sikeres kormányzás után egy véletlen szavazás alkalmával kisebbségbe került a Kamarában. Míg Tardieu Hágában sikert sikerre aratott és fellépésével Londonban is növelte a francia köztársaság presztízsét, addig szilárdnak látszó többsége bomladozni kezdett otthon a költségvetés felépítésének elvi kérdései és a munkanélküli segély problémája körül. A Kamara pénzügyi bizottsága már előbb több ízben szembeszállt Chéron pénzügyminiszter költségvetési politikájával, de a látszat az volt, hogy a pléumban sikerülni fog többséget kapnia. A költségvetés megszavazásának és alapelveinek kérdése már a kormányrajutás első heteiben veszedelemmel fenyegette a Tardieu-kabinetet. Amikor december folyamán nyilvánvalóvá vált, hogy a költségvetést nem lehet az év végéig tető alá hozni, Tardieu azzal mentette meg a helyzetet, hogy a költségvetési év végét december 31-éről március 31-ére toltta el, úgyhogy ezentúl a pénzügyi év éppúgy, mint Angliában, Franciaországban is április 1-étől március 31-éig fog tartani. A német jóvátételt fizetések növekedése és rendszeresítésével következében, éppúgy, mint a fokozott adóztatás következményeképp, a francia költségvetés bevételi oldala rendkívül megnövekedett. Az állandósuló költségvetési többlet megfelelő felhasználásáról különböző elvek szerint lehetett dönteni. Chéronnak az volt az igen védhető pénzügyi politikai programja, hogy a folyó budget fölöslegeit a belső államadósságok amortizálására, a kincstári jegyek visszaváltására használja, ami által aztán néhány év múlva a költségvetés természetesen rendkívül nagy összegekkel könnyebbülhetne meg. Politikájának folyton növekvő ellenzéke azonban inkább demagogikus elveknek hódolt és azt kívánta, hogy a kormány a fölöslegek teaurálása helyett ezek erejéig adóleszállítással könnyítsen a budgeten és elsősorban az adófizetők terhein. Mindkét tétel védhető, de a növekvő ellenzékkel

szemben Chéron, akiben a meggyőző képességnek elemei sincsenek meg, nem volt képes tisztán fináncpolitikai nézeteit a Kamarában egyedül megvédelmezni. Tardieu betegen jött haza Londonból és nem volt jelen a Kamara ülésén; pénzügyminisztere, vele egyetértésben, felvetette a bizalmi kérdést és a meglepetésszerű bukás elkerülhetlenné vált. Dacára a felvetett bizalmi kérdésnek, Tardieu arra az álláspontra is helyezkedhetett volna, hogy csak pénzügyminisztere bukott meg, s az általános politikában a kormány bírja a parlament többségének bizalmát és így vállalhatott volna új megbízást a kabinetalakításra. A betegsége miatt is pesszimistábbra hangolt miniszterelnök, akit saját koalíciója egyes csoportjainak kissé kétséges támogatása is elkedvetlenített, jobbnak látta a válság tradicionális kibontakozásának szabad teret engedni, valószínűleg azzal az utógondolattal, hogy megbizonyítsa: ebben a Kamarában nem lehet szó baloldali kormányzásról.

A lemondott miniszterelnök javaslatára Doumergue elnök, éppen úgy, mint a Briand-kormány bukásakor, elsősorban a kormánybuktató koalíció legnagyobb pártjához fordult és Kamille Chautemps-t bízta meg kabinetalakítással, akit Daladier utódjaként nemrég választottak meg a radikális-szocialisták parlamenti pártjának elnökévé. A radikálisok, akik egyéniségük és meggyőződésük bélyegét több, mint harminc év óta rányomták a harmadik köztársaság politikájára, s most mind keserűbben érzik magukat a kényszerű passzivitásban, kapva-kaptak az alkalmon, hogy újból kormányra juthassanak a nemzeti blokk kamarájában. Poincarének a nagy pénzügyi válság idején, 1926-ban, sikerült a baloldali kartell kamarájában nemzeti konzervatív kormányt alakítania, hogy a nemzet összefogott erőivel megmentse a frankot. A radikálisok úgylátszik abban reménykedtek, hogy a mai jobb viszonyok között, amikor Franciaország a kontinens gazdaságilag és pénzügyileg leg-erősebb államának látszik, sikerülni fog ugyanezt a sikert balfelé learatni. Abban bízhattak, hogy a szocialisták, ha nem is vesznek részt a kormányzásban egy polgári párttal együtt, amitől őket szent fogadalom tiltja el, támogatni fogják a radikális baloldal kormányát. Abban a reményben is ringatóztak, hogy a radikális balpárton kívül a Tardieu-koalíciónak még egy-néhány pártját be tudják édesgetni az új kormányalakulatba. De nem számítottak Tardieu újra felébredt energiáival. Ez a nagyképességű és relatíve fiatal államférfi magát, valószínűleg joggal, a konzervatív nacionalista Franciaország hivatott vezérének, a jobboldali erők legöntudatosabb képviselőjének tartja. Azonkívül nem tudta elfelejteni bukásának körülményeit sem. Az ő irányításának megfelelően nemcsak ő személyesen, hanem a saját pártja s a tőle jobbra álló pártok is, kivétel nélkül kosarat adtak Chautemps-nak. A radikális vezér, abban bízva, hogy a radikális szocialistákkal, a szocialistákkal, Loucheur pártjával és Briand-éval meglesz a szükséges többsége, mégis vállalta a kormányalakítást és kizárólag baloldali kabinetjével bemutatkozott a Kamarában. Pünkösdi királysága nem tartott egy napnál tovább. Kormányát már a bizalmi indítványról szóló szavazást megelőző, úgynevezett prioritási szavazásnál, megbuktatta az egyesült jobboldal. Tardieu bosszúja teljes volt. De nemcsak a bosszú érzete működött benne, hanem az a komoly megoldás is, hogy a szocialisták kényére bízott baloldali kormányzást nem tűr Franciaországban.

A szavazás eredménye nyilván Tardieure mutatott: ő volt a dezinált utód, akire az elnök választásának szükségképen esnie kellett, őt ajánlotta Poincaré is, aki maga fizikailag nem érezte magát elég erősnek arra, hogy a kormányzás terheit vállalja. Tardieu eredeti célja az volt, hogy, legalább is a legszükségesebb külpolitikai és parlamenti teendők elvégzésére, visszaállítsa Poincaré nagy koalícióját, a radikális szocialistáktól kezdve a demokratikus köztársasági unióig. A radikális szocialista-párt azonban megtagadta

az együttműködést, bár Tardieu hajlandó volt nekik a négy legfontosabb tárcát, köztük a belügyminisztériumot is feláldozni. Visszautasításuk után, hogy a baloldal részvételét manifesztálja, megelégedett két radikális párttag bevitelével kabinetjébe, anélkül, hogy ezzel a pártot megnyerte volna. Ellenben kormányt sikerült alakítania, sőt kormányának meglepően tekintélyes többséget — 316 szavazatot 263 ellen — biztosítania. Programja ideiglenes program: a kormány nem vállalkozott másra, mint arra, hogy a költségvetést tető alá hozza, a legfontosabb munkáspolitikai törvényeket elfogadtassa, a londoni lefegyverkezési és a genfi vámfegyverszüneti konferenciákat befejezze és végül, hogy a Young-tervet ratifikálja. Amint ezt a penzumot elintézi, rögtön le fog mondani — jelentette ki Tardieu. Akkor aztán, a legsürgősebb feladatokról mentesülve, szabad kézzel foghat hozzá a nagy politikai küzdelemhez jobb és bal között. A lefolyt két kormányválság legfontosabb eredményének e pillanatban ugyanis az látszik, hogy szinte szilárd körvonalakkal kezd kialakulni a francia Kamarában egy jobb- és baloldali front. Ma még fluktuáló a számarány — a középelemek elhatározása még bizonytalan, jobb- és balfelé hajlonganak, ingadoznak. De, hacsak valami váratlan esemény meg nem zavarja ezt a fejlődési folyamatot, annyi majdnem kétségtelennek látszik, hogy a radikális-szocialisták zöme nem hajlandó a jobboldal tartóoszlopaival együtt kormányozni; viszont az is tényként kezd kialakulni, hogy az úgynevezett jobboldali és jobb-középi pártok többsége (a 102 republikánus demokrata — az úgynevezett Marin-csoport —, a 19 demokrata néppárti, unionista és szocialista baloldal 18 képviselője, akikmind a baloldali kifejezés dacára tulajdonképpen jobboldali felfogást képviselnek) nem hajlandó a baloldalnak megkönnyíteni a kormányzást, vagy vele egészségtelen kompromisszum alapján kormányozni.

A francia Kamarát az alkotmány szerint az elnök csak a szenátus egyező véleménye alapján oszthatja fel. A felsőház többsége baloldali lévén, nem valószínű, hogy egy jobboldali kormány javaslatára a szenátus hozzájáruljon a feloszlatáshoz. A küzdelemnek tehát legalább is 1932 május 31-éig, amíg a Kamara mandátuma tart, a Palais Bourbon falain belül kell lezajlania. Az erőpróba súlyos és bizonyára megpróbáltatások elé fogja állítani a francia köztársaságot. Az, hogy ezeket a belső küzdelmeket tulajdonképpen nagyobb és alapvetőbb, különösen gyakorlati politikai ellentétek híján provokálják, fokmérője annak, mennyire erősnek érzi magát ma Franciaország, milyen erős és ellenállóképes a gazdasága, hogy ilyen luxust megengedhet magának.

A YOUNG-TERV elfogadása és elvetése körül Németországban a múlt év októbere óta vajdúó válság az utóbbi hetekben érte el tetőpontját és oldódott meg úgy, ahogy azt minden józan ember előre látta és kívánta, ahogy azt a Németbirodalom és a német nép érdekei parancsolólag előírták. A Reichstag és a Reichsrat aránylag jelentékeny többséggel elfogadta az „Új Tervet“, a német-lengyel kiegyezési szerződést és a többi likvidációs szerződéseket, amelyek ellen öt hónapon át folyt a szélmalom harc. Hindenburg elnök pedig haladéktalanul kihirdette ezeket a törvényeket, komoly és méltóságteljes manifesztummal kísérve ezt a valóban nem derűs szívet hozott elhatározást. A kormány nem azért vállalta a felelősséget a Young-tervért, a koalíció pártjainak többsége nem azért szavazni meg ezeket a javaslatokat és Hindenburg nem azért szentesítette őket, mintha ezek győzelmet, sikert vagy rózsás jövőt jelentenének a német népnek. De, amint Hindenburg mondá, felelőségük tudatában el kellett fogadniok az új fizetési tervet, mert a régivel, a Dawes-tervel szemben előnyököt biztosított és mert

elnemfogadása, nemcsak a szónak elnagyolt és túlzott értelmében, hanem teljes valóságában katasztrófát hozott volna a birodalomra. Kívülről nézve, azaz belpolitikai szenvedélyektől és pártpolitikai céloktól elvonatkozva, szinte nem is lehet megérteni, hogyan akadhattak német hazafiak, akik a megtagadás politikája mellett foglaltak állást; sőt fanatikus erővel győzelemre akarták azt juttatni! A német nép és a német politikusok parlamenti és politikai nevelése még koránt sincs befejezve, de annyit, ha tudatosan nem is, már ösztönszerűleg éreznie kellene a „deutscher Michelnek is, hogy nem lehet állandóan kalandor- és hazárd-politikát folytatni, nem lehet a birodalom érdekeit még oly tiszteletreméltó nemzeti érzelmek játékvá is tenni. A Ruhr-megszállás kiprovokálásával Németország a világháborút tulajdonképpen kétszer veszítette el. Nincs olyan nép, amely három ilyen vereségét elbírhata. A Young-terv súlyos, sőt meglehet, hogy teljesíthetetlen terheit tehát vállalni kellett, jóhiszeműen és azzal a komoly elhatározással, hogy mindent el fognak követni a vállalt kötelezettségek végrehajtására.

A Young-terv megszavazása és különösen annak előzményei azonban feltárták a német kormány-koalíció belső ellentéteit és a parlament súlyos szervei hibáit. A kormány, melyben négy-öt pártnak — a szocialistáknak, a centrumnak, a demokratáknak és a német és a bajor néppártnak — képviselői ülnek, a maga kebelében, nehézségek árán bár, eddig mindig létre tudta hozni a megegyezést a felmerülő kritikus kérdésekben. A tényleges nehézségek ott kezdődtek, amikor a minisztereknek az általuk elfogadott álláspont számára meg kellett nyemiök pártaik parlamenti frakcióit. A konkrét esetben a centrum a Young-törvények megszavazását attól tette függővé, hogy egyidejűleg a birodalmi pénzügyeket szilárdabb alapokra fektessék és a szükséges reformokat szintén elfogadtassák. A deficit kiküszöbölésére a szocialisták, centrum és demokraták által elfogadott pénzügyi terveket azonban a német néppárt — Stresemann párta! — állandó vétőjával torpedózta meg. A német néppárt, mely a nagyipar érdekeinek képviselője, minden olyan megterheléstől megtagadta hozzájárulását, amely ismét a tőkét sújtaná még erősebben. A kormánykoalíció pártaik közötti ellentét, melynek megoldására semmiféle kompromisszum nem látszott alkalmasnak, szinte megoldhatatlanná tette a helyzetet. Mint a múltban már többször, a meg nem rendült tekintélyű agg elnöknek kellett közbe lépnie, hogy végül a legnagyobb politikai rutinnal rendelkező párt, a centrum, áldozatkészsége és hazafias lelkiismerete segítségével meg lehessen találni a megoldást. Hindenburg elnök megígérte a centrumnak, hogy a szükséges pénzügyi reformokat, ha azokat a Reichstag nem szavazná meg, a weimari alkotmány szükségparagrafusa segítségével, saját felelőssége alatt, rendeleti úton életbelépteti. A centrum, felelősségének tudatában, elfogadta ezt a megoldást, és így a Young-terv és a hozzácsatolt többi szerződés megkapták a négy nagy koalíciós pártnak, tehát a Reichstag többségének szavazatait. Hogy ezzel megoldódott-e a kormánykoalíció válsága is, lehet-e a kormányt mai összetételében továbbra is fenntartani, az a legközelebbi hetek alatt, éppen a tervbevett pénzügyi reformok tárgyalása folyamán fog eldőlni. Ha bukik a kormánykoalíció, akkor valószínűvé válik a Reichstag feloszlata, bár a pártszétforgácsolódás és a német választási rendszer mellett az országhoz való appellálás révén sem várható lényegesebb változás.

A Young-terv tető alá hozásáért folytatott küzdelem utolsó heteit egy hatásosan megrendezett lármás incidens tette élénkebbé: Schacht Hjalmar doktor, a Birodalmi Bank elnöke, aki heves gesztusaival máris nagy hímévre tett szert, a legkritikusabb percben lemondott, önkéntes távozása, amellyel megfosztotta magát egy három millió márkás végkielégítéstől, hazafias

demonstráció akart lenni a Young-terv ellen, mely az ő meggyőződése szerint végrehajthatatlan.

Schacht dr. megnemalkuvó hazafiassága, heves vérmérséklete és úgynevezett teuton őszintesége már több ilyen bombát produkált, amellyel sohasem az ellenségnek, hanem rendszerint a német népnek, a német álláspontnak ártott. A múlt év áprilisában a Young-bizottság elé memorandumot tárt, amely gazdasági érveken kívül politikai követeléseket is állított fel és majdnem meglékelte a bizottság munkáját. A nemzeti fellendülés torpédója azonban visszafelé sült el: a Birodalmi Bank elnökének kirándulása a politika mezejére az ő személyes gondozására bízott márka- valutát támadta meg. Lehet, sőt biztos, hogy Schacht érvei helyesek és igazak voltak, de hiányzott belőlük és még inkább hiányzott szerzőjükből a józanság és ítélőképesség annak megállapítására, vajjon van-e gyakorlati értékük az érveknek s a célok, amiket kítűz, megvalósíthatók-e. Schachtnak engednie kellett. Második kirándulása a politika mezejére szintén a Young-tervnek és a birodalmi kormány pénzügyi politikájának bírálata volt a múlt év decemberében. Ezzel a nyilvánosság elé lépésével részben sikert is ért el: a birodalmi pénzügyminisztert megbuktatta és a kormányt kényszerítette arra, hogy a deficitet ne új külföldi kölcsönökkel, hanem csökkentésekkel próbálja fedezni. Hágai fellépése ez év januárjában már a teljes kudarcot jelentette. Schacht megtagadta a Birodalmi Bank részvételét a Nemzetközi Fizetési Bankban, a kormány nyomása alatt azonban engednie kellett. Mostani visszavonulása nyilvánvalóan ennek a vereségnek a következménye; valószínűleg még egy mellékcélt követett a rendkívül becsvágyó bankdiktátor: azt remélte, hogy a birodalmi kormány belebukik az ő támadásába. Hogy vajjon komolyan akarta-e a Young-terv megbuktatását is, arra nehéz felelni. Ha elvakult ember is, még sem teljesen ment a gazdasági és pénzügyi helyeslátástól, pedig a válasszal arra, mi lesz, ha a Young-terv ratifikálását Németország megtagadja, Schacht doktor és a nacionalisták is mindeddig adósok maradtak. Bármilyen kiváló banktechnikus volt is Hjalmár Schacht, a tárgyilagos szemlélő csak azt állapíthatja meg, hogy távozása súlyos teher-tételtől szabadította meg a Németbirodalmat. Schacht doktor — a legjobb akarat mellett is — a Birodalmi Bankon kívül is árthat ugyan a Németbirodalom érdekeinek, de mégsem válhatik olyan veszedelmessé, mint a Reichsbank elnöki székében.

A SZUNNYADÓ PARLAMENTÁRIS VÁLSÁG ismét ébredezni kezd Angliában is. A kisebbségi munkáskormány helyzete mindinkább bizonytalanabbá válik: a két ellenzéki párt szinte naponként érezteti vele, mennyire kényétől és kedvétől függ hatalma. Legutóbb a széntörvény vitájánál az Alsóház nyolc szótöbbséggel konzervatív részről betejesztett oly javaslatot fogadott el a kormány határozott ellenzése dacára, amely az új „bilit“ alapjaiban megváltoztatta. Alárendelt jelentőségű szavazásról lévén szó, MacDonald természetesen nem vont le konzekvenciákat az Alsóház állásfoglalásából, a kormány tekintélyét azonban minden ilyen incidens megrendíti és a kormányzás kontinuitását bizonytalan színben tünteti fel. A MacDonald-kormány sorsa egyelőre a londoni konferencia eredményeivel van elválaszthatatlanul összekötve. Ramsay MacDonald kormányralépésének első napján eljegyezte magát a leszerelés gondolatával és annak sikerével áll vagy bukik. Félsiker, vagy látszatsiker pedig Nagybritannia választóinál a teljes bukással egyenértékű. A londoni konferencia lefolyásának változásaival magyarázhatók a House of Commons állásfoglalásának ingadozásai is.

Viszont a konzervatív-párt bizalmatlansági indítványának tárgyalásakor a konferencia kilátásai pillanatnyilag ismét kissé barátságosabbak

voltak: Briand-t sikerült rávenni arra, hogy még ne utazzék el Londonból és hogy Grandival egy olasz-francia megegyezés céljából újabb tárgyalásokba kezdjen. Ennek a helyzetnek a hatása meglátszott az Alsóház szavazásán is. Már Baldwinnak az indítványt megokoló beszéde is enyhébb és barátságosabb volt, mint azt a szentörvény tárgyalása körüli események sejtetni engedték és, minthogy a bizalmatlansági indítvány a kormány vámpolitikája ellen irányult, azaz a szabad-kereskedelem ellen, kétség sem lehetett afelől, hogy a liberális párt zárt sorokban a Labour mellé fog állani. A liberálisok ezenkívül nincsenek is még elkészülve az új választásra, tehát nem érdekük, hogy sietessék a kormány leszavaztatását, minthogy MacDonald erre az esetre pozitíve beigérte a házfeloszlatást. Mind a három párt tehát a konferencia kimenetelére spekulál és a szerint fogja taktikáját az Alsóházban élesíteni vagy enyhíteni, amint kudarc vagy siker fenyegeti MacDonaldot a leszerelési tárgyalások során: nyíltan külpolitikai indokolással nem buktatnak kormányt a Westminster-parlamentben, de ha egy kormány külpolitikai helyzete meggyengül, abban a percben készen van számára az a belpolitikai vagy gazdaságpolitikai zátony, amelyre hajóját rávezetik.

A várakozási idő alatt mind élenkebben foglalkoztatják az angol közéletet a növekvő munkanélküliségnek és ezzel kapcsolatban a birodalom újjászervezésének problémái. A két probléma összekapcsolásának köszönheti születését a Birodalmi Egység pártja, Beaverbrook és Rothermere lordok alapítása. A két angol újság-lord, akik együttvéve a publicitásnak legnagyobb mértékét képviselik ezen a világon, egy régi konzervatív gondolatot friss mezbe öltöztettek és a rendelkezésükre álló propagandisztikus eszközök óriás erejével belökték az angol közvéleménybe azt a gondolatot, hogy a nagybritanniai ipari krízis egyetlen megoldása a szabad kereskedelem elvének győzelme a birodalmon belül, illetve egy egységes birodalmi védvámrendszer kiépítése — a birodalom alatt értve Nagybritanniát az összes kolóniákkal és domimonokkal együtt. Az ideának kétségtelenül sok vonzó oldala van, különösen angol szempontból; a kérdés súlypontja azonban, mint Baldwin állásfoglalásából kitűnt, nem Nagybritanniában van, hanem a Dominionokban. Vájjon Kanada hajlandó-e az anyaország áruinak vámmenteséget biztosítani s ezzel áruforgalmát az Egyesült-Államokkal veszélyeztetni? Hasonló a helyzet a többi önkormányzati Dominionoknál is; tehát a propagandának elsősorban ezekre a területekre kell irányulnia; az angolszász imperiumot a leányállamokban kell megvédeni. A másik pont, amelyre szintén Baldwin mutatott rá, amikor hidat vert a konzervatív párt és az új alakulat között az, hogy az „empire free trade“ egyértelmű az élelmiszer-vámok felállításával Nagybritanniában. A brit közvélemény széles rétegei pedig idegenkednek ettől. A konzervatív-párt, Baldwin bejelentése szerint, ezt a kérdést referendum alá bocsátja. A népszavazás az angol alkotmányban ugyan eddig ismeretlen fogalom volt; érdekes, hogy mint annyi más újítást és reformot, ezt is a konzervatív-párt akarja behozni. A konzervatív-párt vezérének állásfoglalása azonban egy másik döntő fontosságú kérdést oldott meg: az új pártalakulat éppen a konzervatív tömegek megbontásával fenyegetett; a Baldwin által nyújtott békejebbot azonban Beaverbrook elfogadta, a két formula: a Dominionok és az angol választóközönség megkérdezése, tetszésre talált a Daily Express diktátoránál. A United Empire Party tehát a választásoknál nem veszi fel a küzdelmet a konzervatívok ellen, non állít jelöltet ott, hol az ősi anyapártnak kandidátusa van és teljes erejével a két másik párt ellen fordul. Rothermere lord, akinek talán személyes okai is vannak az ellenállásra, non fogadta el a megoldást: ő egyedül és önállóan kibővített programmal folytatja a külön párt szervezését a konzervatívok ellen is. Ez azonban már nem fenyegeti megbontással a konzervatív tömegeket.

INDIÁBAN kezdetét vette a messiási időkre emlékeztető mozgalom, melynek élén új Keresztelő Szent János-ként Mahatma Gandhi, a hindu apostol áll. A decemberi pánindiai kongresszus határozata értelmében kezdetét kellett vennie a forradalmi jellegű, de békés mozgalomnak az angol impérium megdöntésére. Latoréban, decemberben, tudvalevőleg Gandhi győzött az erőszak propagálóival szemben. Az ő elgondolása szerint a brit uralom megdöntéséhez elegendő az engedelmesség megtagadása, adónemfizetés, minden brit árunak, sőt a brit vasutaknak is bojkottja. Az apostol ennek a határozatnak és saját elgondolásának megfelelően, március 2-án ultimátumot intézett Irwin lord alkirályhoz, bejelentve, hogy ha március 11-éig nem tesz lépéseket a vele való találkozásra és megegyezésre, akkor legnagyobb sajnálatára, kísérői élén elindul és megkezdí a bojkott-mozgalmat. Az alkirály magántikára útján hidegen, fölényesen, szinte vállveregetve válaszolt, figyelmeztetve Mr. Gandhit, hogy az út, amelyen elindult, a törvény megszegéséhez és a közrend megzavarásához vezethet, ami igen sajnálatos lenne.

Gandhi tehát elindult ahmadabadi táborából, mezitláb, gyalog, étel és ital nélkül, hetvenkilenc híve kíséretében, hogy felrázza India népeit, meggyőzze őket annak szükségességéről, hogy megtagadják az engedelmességet a brit hatóságoknak. Első lépésének a sómonopólium elleni támadást tervezi az apostol, mert szerinte az összes brit intézmények között ez sújtja legérzékenyebben a szegény népet. Gandhi arra akarja rávenni az indiai népet — hindut és mozlomot egyaránt — hogy saját erejéből, a tenger vizéből állítson elő sót és ne vásároljon a sómonopóliumtól. A brit hatóságok egyelőre úgylátszik nem teszik meg Gandhinak azt a szívességet, hogy letartóztassák, hanem szabadon engedik útján és csak rendezavarás esetében lépnek közbe. Valószínűnek látszik azonban, hogy, ha Gandhi eléri a tengerpartot és tényleg megkezdí a sódesztillálást, a brit hatóságok a nyert sót el fogják kobozni, hacsak lehet úgy, hogy ne avassanak senkit mártírrá. Az angolok egyelőre nem látják nagyra a veszedelmet, és ezért továbbra is fölényes nyugalommal kezelik a kérdést, bízva a brit adminisztráció kitűnő szervezetében, katonaságukban, a megmozgató tömegek műveletlenségében és primitívitasában, amely a rendszeres tervezést kizárja, és végül talán leginkább Brit-India lakosságának nemzeti és vallási különbségeiben, amelyek kizárják azt, hogy egységes táborban forduljanak uraik ellen. Az apostol hiába nem ismer különbséget bramin és pária, hindu és mohamedán között, a brit kormányzásnak, amely mindent megtett eddig is arra, hogy az „érinthetetlenek” szociális sorsán könnyítsen és hogy a mohamedánokat kedvezésben részesítve, elválassa a hindu tömegtől, szinte korlátlan lehetőségei vannak a mozgalom elfojtására. Ha nem jön közbe valamilyen váratlan, esetleg tragikus esemény, ha oldaltámadások nem keresztelik a brit kormányzat számításait, egyelőre nem látszik valószínűnek, hogy a Gandhi által megindított pánindiai mozgalom gyors és komoly sikerhez vezessen. Az út a felszabadulás felé ma még Londonon át vezet.

GYORSÍRÓI FELJEGYZÉSEK
A TRIANONI BEKE LÉTREJÖTTÉRŐL*

— *Egy amerikai memoár leleplezése*¹ —

A Magyarország és Csehország közötti határprobléma „igazságos” és végleges rendezésére 1919. évi május hó 8-án, az éjjeli órákban került sor. Három hónapig tartó „tanulmányozás után” Laroche előadó végül is előterjesztette a kiküldött albizottság egyhangúlag megszerkesztett jelentését. Ez a jelentés ismét hangsúlyozta a dunai határ nemzetközi fontosságát s a szabad tengeri út megteremtését a Cseh köztársaság számára. Ezenkívül a Csallóköz is Csehszlovákia számára igényelte. Erről Hunter Miller feljegyzései, egy a Lansing államtitkár és Laroche előadó között lefolyt érdekes párbeszéddel kapcsolatban a következőkben számolnak be:

Lansing: A „Grossschutt” lakossága mily arányban magyar?

Laroche: „Részben magyar, részben német, de ez a terület gazdaságilag eddig is szoros kapcsolatban volt a felvidéki — most már Csehszlovákiához tartozó — „Hinterland”-dal, amelyhez saját jól felfogott közgazdasági érdekei is fűzik. Ennek a vidéknek a problémája kétségkívül komplikált kissé, de éppen ezért a kérdést igen gondosan „három ülésben is tanulmányoztuk”. Ezen az ülésen kialakult az az egyhangú vélemény, hogy a szóbanforgó területnek elcsatolása teljes mértékben indokolt és „észszerű”.

Lansing: A magyar lakosság arányszámára azért fektetek súlyt, mert a Csehszlovákia és Magyarország, illetve Románia és Magyarország közötti határmegállapító bizottságok munkája szerint már eddig is mintegy két millió magyar kerülne idegen uralom alá?!

Laroche: A csehek igényét az előkészítő albizottság 1,300.000 magyarról a legújabb jelentések szerint „mindössze” 855.000 magyarra csökkentette. Benes jelentése szerint különben 638.000 szlovák maradt volna magyar uralom alatt; egyébként Benes garantálja a magyar kisebbségekkel való „jó bánásmódot”.

Laroche előadónak ezen „megnyugtató” szavai után Lansing is beszüntette tiszteletreméltó kérdéseit és így mint David Hunter Miller pontosan feljegyzi: 1919. május hó 8-án éjjel 11 óra 25 perckor végérvényesen és visszavonhatatlanul megállapították a Magyarország és Csehszlovákia közötti országhatárt.

A BÁNÁTI HATÁR

Magyarország déli határproblémái körül már a kezdet legkezdetén szokatlan civakodás támadt a várományos utódállamok között. Hunter Miller feljegyzései szerint 1919. évi január hó 31-én tört ki az első

¹ Első közleményt lásd a Magyar Szemle folyó évi márciusi számában.

komolyabb háborúskodás Vesnitch szerb és Bratiano oláh delegátusok között. Különösen Temesvár birtoklása körül fejlődött ki éles harc. Vesnitch azon a dmen követelte Szerbiának, ületve az S. H. S. államnak Temesvárt, mert annakidején a Karageorgevich-család Temesvárra menekült. Vesnitchnek erre a valóban meglepetésszerű érvelésére Bratiano viszont azzal válaszolt, hogy az S. H. S. állam akkor ezen a címen egész Oláhországot is igényelhetné, mert az Obrenovichok és Karageorgevichok, sőt maga Pachitsch is Oláhországban találtak menedéket. Vesnitch erre Trumbitch támogatását is segítségül kérte, aki most már részletes statisztikákkal igyekezett Bratianót meggyőzni arról, hogy a szóbanforgó bánáti és délvidéki területen sokkal több a szerb, mint a magyar, német és oláh. Pachitsch mindezeket az adatokat még egy 1853. évből való térképpel is kiegészítette, amely térkép még a bánáti vajdaság idejében készült. Ezzel is a szerb igények elsőbbségét igyekezett kimutatni.

Hosszas és meglehetősen emelkedett hangú tárgyalás után Trumbitch végül is a délvidéki területek megosztását ajánlotta. Jugoszlávia kapja egész Torontált, a Bánát nyugati részét, Temesvárt és Krassó-Szőrénynek egy keskeny részét, — a fennmaradó többi rész Oláhországnak jut. Bratiano a szerb delegációnak ezt az ajánlatát mereven visszautasította, mert az „ő becslése“ szerint a szóbanforgó területeken a németek és magyarok száma 580.000 s ezzel szemben mindössze 272.000 szerb található. Különben is, a Bánátot „magasabb ethnikai okokból“ nem lehet kettéosztani. A Bánát politikailag eddig is Oláhország eszmei részét képezte. A végtelenbe nyúló tárgyalást végül is Clemenceau szakítja meg, aki a vitás délvidéki területekre nézve népszavazást ajánl. Clemenceau javaslatát természetesen sem Bratiano, sem Vesnitch és Trumbitch nem ellenzik, de gondolkozás! időt kémeek, hogy kormányaikkal a népszavazás elvi lehetőségéről tárgyalhassanak. Ehhez azután Clemenceauval együtt az olasz és angol delegátusok is hozzájárulnak (XIV. kötet, 138. és köv. old.).

A Bánáti albizottság is három teljes ülésben tanulmányozta az új magyar határproblémát. Mint ismeretes, a Temesvárért és a Bánátért folytatott harc az oláhok és szerbek között végül is kompromisszummal végződött. Az erről szóló javaslatot Tardieu terjesztette elő a főbizottságban, amely ugyancsak az ő előadásában tárgyalta a Makótól nyugatra húzódó új határvonalat is. Alig pár percig tartott az ülés! A hozzászólás és kritika jogával senkisémet élt! A foliánsokra menő magyar ellenérveket és a magyar békelegáció emlékiratait és térképekkel felszerelt részletes statisztikai adatait a későbbi békebírák itt sem vették figyelembe. Hogy ez a drámai rövidség mily erkölcstelen volt, úgylátszik Hunter Millerre is nagy hatást gyakorolt. Érdemes külön is felemlíteni erre vonatkozó lapidáris feljegyzéseit. „Pichon úr megkérdezte, hogy az előterjesztett új határvonalra vonatkozólag kíván-e valaki a hozzászólás jogával élni. Senkisémet szólt hozzá. Így az új határt elfogadták.“ („Mr. Pichon asked if any criticism of this line were forthcoming? No criticism were made. So the boundary was accepted.“) Ily játszi könnyedséggel tettek pontot a magyar délvidék trianoni feje-

A bánati határproblémát tárgyaló albizottsági ülésekkel szinte egyidőben vette kezdetét az új erdélyi határ megállapítása. 1919 február hó i-én került először a főbizottság elé az erdélyi határprobléma. Legelsőnek Bratiano teszi meg előterjesztését, aki holmi magyar (?) statisztikai adatokkal operál, mely szerint Erdélyben az 55%-nyi oláh lakossággal szemben a magyarság mindössze 23%-os képviselőre jut. Ezzel a titokzatos adattal azonban nem érik be egyesek. Így Orlando olasz miniszterelnök is megkérdezi, hogy számszerint hányan vannak a magyarok ezen a területen? Orlando ezen kérdésére Bratiano a következő előterjesztésben informálja, ismét gyanútlan hallgatóságát:

„A magyarok száma Erdélyben cca 1 millió. Legnagyobb részét köztisztviselők és katonák. Természetesen messze vannak annak a lehetőségétől, hogy ennek a területnek domináns etnikai számarányát képviselhetnének. Elvégre is az oláhok száma több mint 2,500.000. A magyar lakosság azért így is „beférkőzött“ az oláh lakosságú zónák kellős közepébe. A lakoságnak nagy etnikai része oláh. Csupán egy terület van, amelyet Románia nem igényel, — bár környékén magába zár számos románlakta helységet és várost — s ez a debreceni terület. (!) A román etnikai karakter fönntartása érdekében lemondunk erről a területről, minthogy annak környező területei aktív magyar lakossággal „is“ bírnak“! (XIV. kötet, 168. old.)

Lansing, Balfour és Sonnino persze nem vették észre a történelmi és egyéb hazugságoknak eme láncolatát és végül itt is, mint a csehországi határmegállapításnál történt, külön albizottság kiküldésében állapodtak meg. Ez a bizottság munkája eredményét a főbizottságnak rövidesen előterjeszti. Ennek a jelentésnek különös érdekessége, hogy annak előadója: Tardieu, Franciaország jelenlegi miniszterelnöke volt. 1919 május hó 8-án, ismét Pichon francia külügyminiszter Quai d'Orsay-beli tanácsstermében gyűltek össze a békebírák, akik előtt Tardieu megtette Erdély sorsára nézve oly végzetes jelentőségű jelentését.

Tardieu előterjesztését már mindjárt a kezdetén Lansing félbeszakítja és megkérdezi, hogy: „hol volna a pontos etnikai határvonal?“

Tardieu: „Egy igazán pontos határvonalnak tulajdonképpen 20 km-rel keletebbre kellene haladnia, de azért úgy gondolom, hogy ez a határvonal is megfelelő“.

Lansing: „Vájjon miért nem lehetne egy egészen pontos etnikai vonalat alkalmazni?“

Tardieu: „Azért, mert ez esetben el kellene vágni egy vasúti fővonalat s ez a közlekedés állandóságát megnehezítené“.

Lansing: „Ha ez így van, akkor szeretném tudni, hogy található-e bárhol is a határvonaltól nyugatra oláh népesség?“

Tardieu: „Ez előfordulhat bizonyos elszigetelt helyeken. Az albizottság jelentése szerint cca 600.000 magyar maradna oláh uralom alatt, és cca 25.000 oláh maradna Magyarország határain belül“.

Lansing: „Ez a felosztási tervzet nem látszik valami nagyon igazságosnak; általában az a benyomásom, mintha itt a magyarok kánára történt volna a határ megállapítása!“

Tardieu: „Az egész kérdést a legnagyobb gonddal tárgyaltuk és „egyhangúlag“ hoztuk meg határozatunkat. A magyaroknak Erdélyben való egészen különleges és szétszórt elhelyezkedésénél fogva szinte teljességgel lehetetlen volt kikerülni azt, hogy soraik közül nagyobb tömegek az oláh állam fennhatósága alá ne kerüljenek“.

Lansing: „Az albizottság működését igen nagyra értékelem, úgyszintén az albizottság tagjainak fáradozását is. Ezek után a magam részéről nincs több megjegyzésem“.

A még leginkább tárgyilagos Lansingnak ezzel az udvarias hozzájárásával ért véget az erdélyi határprobléma szomorú tárgyalása. Lansing dicsérete — úgylátszik — egyben flastrom volt nemcsak az albizottság, de Tardieu munkájára is, aki egyre idegesebben kezdett válaszolni a kitűnő amerikai államférfid kérdéseire. Lansing után Sonnino is hozzájárult az előterjesztéshez, úgyszintén Balfour is, aki az egész erdélyi határprobléma tárgyalása alatt egyetlen egyszer sem szólalt meg.

Végül is azzal az indoklással, hogy: „az albizottság által előterjesztett hatalmas anyag részleteinek vizsgálata oly feladat, amelyet a tanácsnak elvégeznie nem áll módjában, elfogadták a Magyarország és Oláhország közötti új határvonalat is.“ („It was not possible for the Council to go over in derail the whole work of the Committee.“) (XVI. kötet 214. és köv. old.)

A MAGYARORSZÁG ÉS AUSZTRIA KÖZÖTTI HATÁR

A nyugatmagyarországi határprobléma felvetése Hunter Miller feljegyzéseinek egyik legmegdöbbentőbb fejezete. Oly leleplezésszerű adatok sorakoznak itt egymás mellé, amelyek még a trianoni békekonferencia felszines munkáját ismerő kritikust is megdöbbentik. Szinte egyedül áll a világtörténelemben, hogy egy nagy nemzetközi békekonferencián előráncigáljanak egy határproblémát a nélkül, hogy annak tárgyalását az érdekelt felek kívánták volna! A feljegyzések szerint maguk a fődelegátusok voltak a legjobban meglepődve azon, hogy ez a határprobléma egyáltalán tárgyalásra került. Az erről szóló igen érdekes és az egész trianoni békemunka boszorkánykonyhájába mélyen belevilágító bizottsági tárgyalásról Hunter Miller gyorsírói jegyzetei a következőkben számolnak be:

Sonnino: „Nem látom szükségét annak, hogy ezt a határkérdést most minden előzmény nélkül tárgyaljuk“.

Pichon: „Magam is úgy tudom, hogy semmiféle albizottságot nem bízunk meg azzal, hogy ezzel a határkérdéssel foglalkozzék“.

Lansing: „Ha ez így van, a magam részéről teljes mértékben csatlakozom Sonnino úr véleményéhez és nem látom be, mi szükség van arra, hogy a jelenlegi határon bámi változtatást eszközöljünk“.

Balfour: „A határváltoztatást azért tartom „lehetségesnek“, mert állítólag ezen a területen nagyszámú német lakosság élne, amely állítólag csatlakozni kívánna Ausztriához. Ha ez tényleg így van, akkor kívánatos volna erre az eshetőségre előkészíteni ennek az ügynek a tárgyalását“. („It might possibly be necessary to do so as I understood that there was a German population in Hungary which might wish to join Austria. If so, it might be desirable to be prepared to deal with this eventuality“.)

Sonnino: „Tudomásom szerint eddig sem Ausztria, sem Magyarország részéről nem merült fel ily irányú óhaj“.

Balfour: „Nézetein szerint az egész kérdés a Nagyhatalmakat nem nagyon érdekli. (!) De tekintettel, hogy Ausztria és Magyarország között bizonyos gazdasági nehézségek még fennforognak, jó volna rendezni ezt a kérdést, mert az így rendezetlenül még nagy zavart idézhet elő“. (?)

Sonnino: „Nem értem és nem tudom okát adni, hogy miért támadnának nehézségek a két országnak eddig egymáshoz való viszonyában?“

Pichon: „Véleményem szerint szükségtelen volna ezért a kérdést napirendre tűzni!”

Lansing: „Legjobb volna talán, ha egy albizottságot bízánk meg a kérdés tanulmányozásával, amely azután a konferenciának jelentené, hogy a két ország közötti eddigi határok bármely irányú megváltoztatására szükség van-e vagy sem? Ez a bizottság azután foglalkozhatnék mindazokkal a javaslatokkal, amelyeket akár Ausztria, akár Magyarország részéről terjesztenének elő”.

Sonnino: „Nem látom szükségét semmiféle külön bizottság kiküldésének, hiszen egyik fél sem vetette fel az új határrendezés problémáját. Ha majd felvetik, lehet minderről beszélni. Olaszország és a magam részéről teljes mértékben helyeslem az eddigi határt, amelyet semmi ok sincs megváltoztatni”.

Lansing: „Csupán a probléma előkészítését óhajtánám, hogy az esetben, ha a határkérdés esetleg mégis felvetődne, a tanácsot ne érje teljesen készületlenül a probléma”.

Sonnino: „Ismétlem, semmi okot nem látok az ügy erőszakos feszegetésére. A magyarok, bár nem voltak jelen az oláh ham megállapításánál, mégis mily éles tiltakozással éltek. Ismét csak szükségtelen zavart („needless trouble”) okozna ez az ügy. A két ország különben is ötven esztendő óta sohasem perlekedett egymással a közös országhatár miatt, jelenlegi kormányaik amúgy is igen bizonytalanok s az idő sem aravalo, hogy módot adjunk ellentétek szítására a két ország között”.

Lansing: „Szintén az a véleményem, hogy a bizottsági munkára csak az esetben kerüljön a sor, ha az ügy elintézése nem okozna különösebb zavart”.

Sonnino: „Amennyiben ezt meg lehetne valósítani a nélkül, hogy az ügy előkészítéséről az érdekelt felek tudomással bírjanak, — ez esetben nincs észrevételem a külön bizottság kiküldése ellen”.

Pichon francia külügyminiszter hozzászólása után végül is abban állapodtak meg a békebírák, hogy a nyugatmagyarországi határkérdést „tárgyilagosan” elő kell készíteni arra az időre, ha ez a probléma Magyarország és Ausztria között a jövőben esetleg felmerülne. Együttal azt is elhatározták, hogy egy esetleges határkiigazítás szempontjából a lehető leggyorsabban és „minden zavart (feltűnést) kerülve” („rapidly and without any trouble”) meg kell indítani az adatgyűjtést. Mindaddig azonban, amíg akár Magyarország, akár Ausztria nem veti fel a problémát, — ezzel a kérdéssel kapcsolatos minden további intézkedést mellőzni kell. („No action would be taken unless the question were to be raised by Austria or Hungary.”)

Azonban hiába határozott így a bizottság, — az egyik legközelebbi főbizottsági ülésen Wilson megint csak előhozakodott a Magyarország és Ausztria közötti határrendezés problémájával. Ügylátszik Rennerék és a csehek (ez utóbbiak, hogy fantasztikus álmukat: a cseh-jugoszláv korridort így elérhessék!) Wilsont is megkönyékezték Balfour és Lansing után. Mégpedig eredményesen. Wilson meglepetésszerű felszólalásáról, amely ismét az olasz Sonninót érintette a legváratlanabban, — Hunter Miller a következőket jegyzi fel:

Wilson: „Oly információkat kaptam, hogy „osztrák részről” felvetették a Magyarország és Ausztria közötti határrendezés problémáját, így tehát ebben a kérdésben is dönteni kellene”.

Sonnino: „Nem tudom megérteni, hogy miért nem volna az eligendő, ha Magyarország elismerné Ausztria és Ausztria Magyarország függetlenségét a nélkül, hogy a határkérdést egyáltalában érintenék?”

WSson: „Ismétlem, engem úgy „informáltak”, hogy osztrák részről felvetették a problémát”.

Wilsonnak erre a kijelentésére hosszas eszmecsere indult meg a békebírák között, akik végül is abban állapodtak meg, hogy:

„Ausztria tartozik a közötté és Magyarország között 1869. óta fennálló országhatárt elismerni s ha a két ország között ebből kifolyólag bármily vonatkozású nézeteltérés támadna, ez esetben a Szövetséges és társult hatalmak szükségszerűleg majd rendezik a kérdést“. (XVI. kötet, 255. és köv. old.)

Mint ismeretes, ezt a „bármily vonatkozású“ nézeteltérést sikerült oly nagymértékben kiélezni, hogy végül Nagy-Magyarország negyedik, nyugati frontján is „rendezni“ kellett a határkérdést. Hogy hogyan „rendezték“ és hogy hogyan voltak kénytelenek a soproni népszavazással némileg jóvátenni az itt elkövetett igazságtalanságot, — minderről Hunter Miller már nem emlékezik meg. Csupán azt jegyzi fel, hogy a négy határmegállapító bizottság javaslatát a külügyminiszterek tanácsa végül is egyhangúlag magáévá tette. (A magyar béke-delegáció főliánsokra menő igazoló írásait itt sem érdemesítették arra, hogy elolvassák.) E javaslatot most már mint a nagyhatalmak külügy-minisztereinek határozatát terjesztették a konferencia plénuma elé a Magyarországgal kötendő békeszerződésbe való becikkelyezés céljából. Mielőtt azonban ezt megtették volna—mintegy saját lelkiismeretük könnyítésére és a nyugatmagyarországi, erőszakosan előráncígtatott határrendezésre szépségflastromul, Lloyd George aziránt kezdett érdeklődni az utolsó pillanatban, hogy vajjon hogyan lehetne biztosítani Magyarországot és Ausztria számára utat a tengerekhez, amelyekről mindkét ország mesterséges határokkal lett elzárva. Orlando és Wilson is igen helyeselték Lloyd Georgenak ezen valóban meghatározó eszmei javaslatát és kimondták, hogy „intézményesen“ öhajjják biztosítani mindkét ország számára e téren az összes lehetőségeket. £ célból ismét egy 4 tagú albizottságot küldtek ki, amely karöltve a kikötők, víziutak és vasúti (közlekedési) ügyek bizottságával igyekezett papíron tengeri teremteti a két ország számára. Itt az együttes ülésen Amerikát: Wilson, White ezredes és Hudson professzor, a Brit birodalmat: Lloyd George és Sir Smith képviselték, míg Franciaország nevében maga Clemenceau, Olaszország nevében pedig Orlando volt jelen. Szép tárgyalások után végül is non tudták a tengeri szabad utakat „intézményesen“ biztosítani. Ezzel a méla akkorddal nyert befejezést Lloyd George tengeri akciója.

A szoros értelemben vett trianoni békeszerződéssel kapcsolatos problémák tárgyalásának itt vége szakad. Még számos alkalommal felbukkannak ugyan magyar problémák és adatok, — ezek azonban már inkább a megszállott és a vörös terror rémnapjait élő Csonkaország nélkülözéseivel és bajaival kapcsolatosak. Különösen a XV. és XVI. kötetekben szerepelnek nagy számmal az efféle feljegyzések. A Legfelsőbb Haditanács üléseinek részletes naplóját is ezek a kötetek ismertetik. Itt akadhatunk nyomára annak, hogy Lloyd George annyira fel volt háborodva a német tengerallattjárók ellen, hogy azokat a modem kor pestis veszedelmének nevezte és valamennyi német U-Boot kivétel nélküli, azonnali felrobbantását követelte. Clemenceau tapsolva helyeselt neki és csak annyit mondott: „Helyes. Én ismerem a németeket!“ A XVI. kötet 225. oldalán annak a minket is közelről érdeklő tárgyalásnak akadunk nyomára, amelyet Mr. Herbert Hoover, az Északamerikai Egyesült Államok jelenlegi elnöke,

— akkor mint az amerikai felsegélyező bizottság fődelegátusa — folytatott a nagyhatalmakkal a Kim Béla-féle vörös Magyarország elleni kereskedelmi blokádnak elrendelése érdekében. Ugyanezen kötetben, akadunk nyomára a II. Vilmos német császár elleni haditörvényszékkel kapcsolatos francia javaslatoknak is. Clemenceau több óráig tartó „j'accuse“-jeivel tüzelt II. Vilmos ellen, akinek haladéknélküli kiszolgáltatását követelte. Ezeket a lapokat olvasva, valóban meglevenedik az olvasó előtt a háború befejezését közvetlenül követő, még lázas idők minden tragikomédiája. Itt találjuk — válaszul Clemenceau tüzetokádó kitéréseire — a holland külügyminiszternek káprázatosán elegáns stílusban, kínos gúnnyal megfogalmazott válasz jegyzékét, amelyben Hollandia szuverenitására hivatkozva, kereken megtagadta előkelő német „vendégének“ kiszolgáltatását. (XVI. kötet 452—461 oL)^ Egy további és ismét bennünket is közelről érdeklő adalék Foch tábornagynak 1919 július hó 17-én a Legfelsőbb Haditanács elé terjesztett jelentése a magyarországi vörös uralom letörésére szervezendő nemzetközi katonai akció részleteiről. Erről az eddig szinte teljesen ismeretlen tárgyalásról Hunter Miller a következőket jegyzi fel:

Foch: „Hajlandó volnék Kun Béla hordáit egy hét alatt kisöpömi Magyarországból, ha 8 gyalog- és x lovashadosztályt bocsájtanak a rendelkezésemre, továbbá, ha 100 repülőgéppel és megfelelő számú páncélonvatokkal és páncélautókkal is ellátnak, s végül, ha az angol, francia és olasz dunai flottákat is rendelkezésemre bocsájítják“.

Tittoni: „Javaslom, hogy egyidejűleg a szegedi eUenffradalmi kormánnyal is vegyük fel az érintkezést. Bejelentem egyúttal, hogy Mombelli tábornoktól ma reggel táviratot kaptam, amely szerint Magyarország lakosságának háromnegyed része a szövetséges csapatok katonai segítségét kéri és tiszta választást óhajt“.

Clemenceau: „A francia kormány nincs felkészülve arra, hogy ily célokra katonai alakulatokat Magyarországba küldjön“.

Benes és Kramarz: „Nem helyeselhetjük, hogy a Szövetséges és társult főhatalmak egy magyarországi pártkormánnyal kezdjenek tárgyalást“.

Bliss amerikai tábornok: „A magyarországi csapatokkal kötött fegyverszünet megszegése inkább csak ürtigy volt a bolsevik csapatok megtámadására. Jó volna ezt a kérdést részletesebben „tanulmányozni“ (XVI. kötet, 494. és köv. old.)

Mint mindenütt, itt is kiküldtek egy x-ik albizottságot és a Foch tábornagy bejelentése feletti döntést bizonytalan időre elhalasztották, s ezzel Foch is Lloyd George sorsára jutott.

Figyelmet érdemel továbbá Sir George Qerk főbiztosnak egy, a Legfelsőbb Haditanácshoz intézett és hasonló módon kevésbé ismert jelentése is, amelyben a főbiztos előadja, hogy:

„Bratiano szerint az oláh csapatok magyarországi szereplése a magyar lakosság bizonyos rétegeinél nagy ellenszenvet váltott ki, a nélkül, hogy a magyar kormány az oláh csapatok előtt háláját (?) tolmácsolta volna azért, hogy az oláh csapatok védelme alatt a közrend fenntartása érdekében alakult különböző alakulataikat megszervezhette (?). Az oláhok egyébként fenntartották maguknak a jogot, hogy mindent megtartanának, amit „harc“ (?) közben „szereztek“, ez a fenntartás kiterjed azokra a javakra is, amelyeket Budapestről „elmozdítottak“ (!) Ezenkívül minden oly felszerelési anyagot visszatartanak, amely korábban (?) birtokukban (?) volt“. (XVI. kötet, 535. old.)

Ezzel a tragikomikus jelentéssel végződik a XVI-ik kötet, amely oly sok ismeretlen részlettel gazdagította a magyar olvasót. A hátra-

lévő négy kötet (XVII—XX.) már nem igen tartalmaz magyar szempontból különösebben figyelemreméltó adatokat. A XVII. és XVIII. kötetek a békekonferenciák adminisztrálásával kapcsolatos bulletineket, leveleket, jelentéseket, agendákat közlik. A XIX. kötet teljes egészében a versaillesi békeszerződést kommentálja, míg a XX. kötet az 1914 február 14-től, a versaillesi béke aláírása napjáig, június 28-ig tartott „teljes ülések“ („Plenary sessions“) naplója. öt oldalon keresztül emlékezik meg ez a kötet a német béke aláírásáról, amely pontosan ötven percig tartott; sok érdekes, eddig ismeretlen részletet közöl. Közli továbbá Bethmann-Hollweg német kancellárnak 1914 augusztus 4-én a Reichstagban elmondott nagy háborús beszédét, teljes terjedelmében, precíz angol fordításban. (XX. kötet 247. old.) Mintegy szembeállítva az öt évvel később aláírásra került békeszerződéssel.

Végül megemlékezik a híres „Six Votes“ esetről: a brit domíniumok népszövetségi szavazatai körül támadt oly éles harcról: a londoni kabinet idegeskedéséről a miatt, hogy a brit domíniumok külön-külön szavaztak. (A békeszerződések is külön-külön írták alá!) Az első szavazásnál nagy volt a káosz. Senki sem tudta, még maga Lloyd George sem, hogy tulajdonképpen ki szavaz: London? A király? Vagy Kanada külön? Vagy a birodalom? Mint ismeretes, ezt a nehéz alkotmányjogi problémát később a Népszövetség kebelén belül és a legutóbbi brit birodalmi konferencián a domíniumok javára végérvényesen rendezték.

A függelék képező XXI. kötet a megelőző kötetek nagyobb térképeinek gyűjteménye; míg a XXII. kötet az I—XX. kötetek indexe, amely a több mint 12.000 oldalas hatalmas munkát befejezi.

PÁR ESZTENDŐVEL ezelőtt történt, — a szerencsétlen emlékü frankhamisítások idején — hogy a francia miniszterelnök „hihetetlen brigantizmusnak“ nevezte ezt a szömyű próbálkozást. Alig pár észten-dóvel később viszont ugyanaz a francia pénzügyminiszter, aki a versaillesi békeszerződésen kívül többek között a magyar kisebbségek védelméről a nagyhatalmak és Cseh-Szlovákia között kötött garancia-szerződést Franciaország részéről aláírta, — holmi közönséges váltóhamisítás miatt kénytelen volt pénzügyminiszeri nyugdíját a párizskömyéki börtönök jól megérdemelt hűvös cellájával felcserélni. Így lett az egyik párizskömyéki békebíróból párizskömyéki börtönlakó.

Hunter Miller hatalmas munkája is oly „hihetetlen brigantizmusról“ rántja le a leplet, amelyhez fogható eddig még nem igen ismert a világtörténelem. Hogy a párizskömyéki békediktátumokat nem fehérlelkű Lohengrin lovagok szerkesztették, azt eddig is tudtuk. Sőt az sem keltett különösebb meglepetést, hogy az igazságot Trianonban keresztre feszítették. Eddig csupán annaknemigenakadtunk írásbeli nyomaira, hogy már a párizsi Quai d'Orsay palota cifra termeiben előre, megváltoztathatatlan formában megpecsételték Magyarország sorsát. Érdemes ezeknél a dátumoknál egy pillanatra megállni. Mint láttuk, a határmegállapító bizottságok és a Legfelsőbb Tanács ülései 1919. év május elején már végleges formába öntötték trianoni Magyarország területi rendelkezéseit és határproblémáit. A szövetséges és társult hatalmak legfőbb tanácsa viszont csak 1919. év december

hó 1-én szólította fel a magyar kormányt, hogy a béke megköthetése céljából a szükséges meghatalmazással ellátott megbízottait a leg-rövidebb időn belül küldje ki Neuillybe. Mint ismeretes, e felszólítás következtében a magyar béke delegáció tagjai gróf Apponyi Albert vezetése mellett 1920. év elején utaztak ki Neuillybe, ahol is 1920. évi január hó 15-én nyújtották át nekik a békefeltételeket. A magyar békeküldöttség mindenre kiterjedő óriási tudományos értékkel bíró, nagyszámú jegyzéket intézett a konferenciához, amely mint ismeretes, 1920. évi május hó 6-án a híres Millerand-kísérőlevél kapcsán közölte arravonatkozó válaszjegyzékét. A trianoni békeszerződésnek 1920. évi június hó 4. napján, Trianonban történt aláírásáig, a Quai d'Orsay palotában, Magyarország meghallgatása nélkül hozott határozatok keltétől, tehát több mint egy teljes esztendő telt el! Az 1919 január-jában kezdődő albizottsági ülésektől kezdve a Millerand-levél keltéig is éppen elég idő állott volna rendelkezésre, miatt a magyar álláspont meghallgathatták volna. Hunter Miller feljegyzéseiből szinte pernyi pontossággal megtudjuk most, hogy itt már úgvis minden hiábavaló lett volna. A magyar béke delegáció itt olyan „rés judicata“-val állott szemben, amelyen változtatni már amúgy sem állott volna módjában. A Quai d'Orsay palota külügyminiszteri termeiben Benes és társainak sikerült a nagyhatalmakkal oly fellebbezhetetlen határozatokat elfogadtatni, amelyeket a magyar delegáció érvei már meg nem dönthettek. A delegáció csak egyet tehetett: aláírhatta azokat.

Hunter Miller adatai egyúttal megvilágítják azt a hihetetlen cinizmust is, amely ebben a Millerand-levélben rejlik. A „szövetséges és társult hatalmak „érett megfontolás után“ helyezkedtek arra az alapra, hogy semmi tekintetben sem módosíthatják a békefeltételek területi határozmányait“ — mondja a kísérőlevél, majd így folytatja; „Azért határozta így, mert meggyőződtek arról, hogy az általuk megállapított határok minden megbolygatása súlyosabb következményekkel járna, mint amelyeket a magyar béke delegáció felemlít. Közép-Európa néprajzi viszonyai valóban olyanok, hogy lehetetlen, miszerint a politikai határok az egész vonalon egybeessenek az etnikai határokkal. Ebből következik, — s a szövetséges és társult hatalmak sajnálatlaltal hajoltak meg a szükségesség előtt — hogy a magyar népesség egyes gócainak egy más állam szuverénitása alá kell kerülniük. A dolgok meglevő rendje még ha ezer éves is, nem jogosult a jövőre nézve, ha igazságtalannak találtatott.“ Nos, Hunter Miller feljegyzései a Millerand-levél „érett megfontolásait“ is tiszta megvilágításba helyezik most már. Aki a Quai d'Orsay palotában hozott határozatok fellebbezhetetlenségét ismeri, annak a Millerand-levél tartalma már nem okozhat meglepetéseket. Az sem okozhat meglepetést, hogy a trianoni békeszerződés aláírói között egyikét sem találjuk azoknak a nagyhatalmi személyiségeknek, akik a Quai d'Orsay-beli tárgyalásokon a magyar problémát „érett megfontolás“ tárgyává tették. Az időközben hazavitorlázott és otthon megbukott Wilson, — Lloyd George, Clemenceau és a többi fődelegátusok helyett a nagyhatalmak párizsi nagykövetei ülték körül azt az asztalt, amelynél viszont a várományos államokat ugyanazok az arcok képviselték, mint akik a Quai d'Orsay-

beli palotában, a másfél esztendővel azelőtti zárt tárgyalásokon résztvettek. Wilson megszökött, mielőtt még egyik nagy vívmányát, 14 pontjának diadalát megpecsételték volna. Benes, szerb és más társai mindvégig, rendületlenül kitartottak. Mintha érezték volna, hogy ez a béke a valóságban az ő művük. Hunter Miller diáriuma az ő felelősségben való részesezési arányukat is kellőképp megvilágítja és a háborús memoárok között elsőnek mutatja be nekünk az „alkalmazott erkölcstelenség modern technikáját”, amelynek segítségével végül is halálos sebet ejtettek a soha ki nem hallgatott vádlotton.

E memoár feljegyzéseiből ismételtén igazolást nyer, hogy ennek a konferenciának bizottságai néha pár perc alatt végeztek ezeréves területek és több millió ember sorsával a legcsekélyebb lelkiismeretfurdalás és minden szemrebbenés nélkül. Mintha a Riviera Monte-Carlójának, vagy az amerikai Palm Beach Miamijának könnyed felszínessége és előkelő elnagyoaltsága helyeződött volna át ide a Quai d'Orsay cifra termeibe. A történelmi hazugságoknak valóságos halmozatát már csak az egyes mesemondók szemérmelensége múlta felül. A nyugatmagyarországi, minden ok nélkül előrándgált határrendezés, „az ezeréves dunai” Csehszlovák állam, a csehekről, tótokról és ruthénekről szóló megtévesztő hősköltemények, a magyarság és volt nemzetiségeink számarányaival üzött lelkiismeretlen játékok, a hozzászólás nélkül elfogadott határozatok egész sora és a sok száz többi tökéletlenség méltán magukon viselik e konferenciát mozgató személyek mérhetelen erkölcstelenségét.

Wilson és Balfour szárnalmas figurái mellett egy-egy percre feltűnik Lansingnak és az olasz delegátusoknak még aránylag leginkább tárgyilagos és többé-kevésbé jóhiszemű alakja. De ők is szinte elmerülnek a Benesek, Bratianok és társaik áradatában. A trianoni ütközetet tulajdonképpen ezek nyerték meg. Már a Quai d'Orsay-palotában. Azoknak lehet azonban kisebb a bűnük, akik engedték magukat félrevezettetni, akik nem vették észre, hogy ügyes kis taktikusok mint csapják be őket.

David Hunter Miler most felnyitott előttünk egy olyan könyvet, amelynek lapjairól soha nem sejtett arányokban hömpölyög elénk a trianoni katasztrófának minden misztikus titka és szömyűsége. Trianon revíziójáért folytatott küzdelmünkben, azt hiszem, ez a munka az első oly írásbeli pozitívum, amelyből mint örök kútforrásból még hosszú évekig meríthet nemcsak a magyar publicisztika, de a legújabbkori történetírás is, amelynek világháborús irodalmában könnyen fordulópontot jelenthet Hunter Miller tizenkétezer oldala. Mert ez után már nehéz lesz mémoárokból trianoni igazságról szónokolni — azaz hazudni

Trianoni Magyarország számára ezért oly felbecsülhetetlen értékűek ennek az amerikai memoárnak leleplezései.

CZAKÓ ISTVÁN

— Vége. —